

„TURYZM”, t. 7, z. 2, 1997

Barbara Pisarska

WYBRANE ASPEKTY BADAŃ PERCEPCJI ATRAKCYJNOŚCI
TURYSTYCZNEJ OKREŚLONEGO OBSZARU NA PRZYKŁADZIE
BAGIEN BIEBRZAŃSKICH

LES ASPECTS CHOISIS DES RECHERCHES SUR LA PERCEPTION
DE L'ATTRACTION TOURISTIQUE DU TERRAIN DÉFINI; EXEMPLE:
LES MARÉCAGES DE BIEBRZA

SELECTED ASPECTS OF THE RESEARCH INTO THE PERCEPTION
OF THE TOURIST ATTRACTIVENESS OF A GIVEN AREA,
ON THE EXAMPLE OF BAGNA BIEBRZAŃSKIE

W artykule autorka podejmuje próbę klasyfikacji percepcyjnych badań atrakcyjności turystycznej, których wyniki traktuje jako tło do zaprezentowania metodyki oraz zaakcentowania potrzeby wieloaspektowości i kompleksowości studiów dotyczących waloryzacji.

I. WPROWADZENIE

W ocenie atrakcyjności turystycznej (regionu, szlaku, miejscowości), oprócz istniejących obiektywnie warunków środowiskowych, tak w sensie przyrodniczym, jak i społeczno-ekonomicznym, dużą rolę odgrywa subiektywny czynnik psychologiczny (W a r s z y ń s k a, J a c k o w s k i 1979). Jak słusznie zauważyli B. i O. R o g a l e w s c y (1965) – to zainteresowania turystów decydują o tym, co jest walorem. T. B a r t k o w s k i (1971) określił atrakcyjność jako siłę oddziaływania zespołu walorów na turystę (gdy pewne walory występują razem, dochodzi do wzajemnego dodatniego oddziaływania między nimi, co znacznie zwiększa atrakcyjność). Przemawia to za potrzebą kompleksowej oceny jakiegoś obszaru, jego przyrody i krajobrazu.

Z powyższymi stwierdzeniami koresponduje określenie percepcji jako subiektywnej oceny środowiska otaczającego człowieka, a ujawniającej się w jego

świadomości oraz zamierzeniach względem obiektów tworzących to środowisko (Taylor 1984).

Dopełnianie się treści pojęć: atrakcyjność, walor i percepcja środowiska jest, wg autorki, jednym z wielu argumentów przemawiających za podejmowaniem badań percepcyjnych w zakresie waloryzacji turystycznej. Nie ma metody oceny atrakcyjności środowiska, która byłaby wolna od subiektywizmu badacza; zresztą żadna ocena nie może być w pełni obiektywna, co wynika z teorii poznania (naukowcy zajmujący się waloryzacją środowiska wskazywali na to w swoich pracach, m.in. A. S. Kostrowicki 1970 i J. Warszńska 1974).

Przy badaniu percepcji atrakcyjności można uwzględnić następujące etapy i aspekty:

- I. Określenie stopnia znajomości obszaru (w skali I–III):
 - a) wykorzystanie mapy wyobrazeniowej (pamięciowej),
 - b) zaznaczenie na mapie zasięgu terenu znanego respondentowi (wymóg absolutny),
 - c) sprawdzenie wiedzy o tym terenie (np. o jego statusie, problemach, przemianach),
 - d) informacja o długotrwałości kontaktów respondenta z tym terenem.
- II. Ocena cyfrowa w układzie rodzajowym:
 - a) ocena zespołów cech (w skali 5-stopniowej od –2 do +2),
 - b) ocena poszczególnych cech (w skali jw.),
 - c) hierarchia cech (maksymalnie do 10 pozycji).
- III. Ocena kompleksowa w układzie przestrzennym:
 - a) zaznaczenie na mapie terenów najatrakcyjniejszych,
 - b) podział obszaru wg stopnia atrakcyjności (I–III).
- IV. Ocena opisowa krajobrazu danego obszaru:
 - a) opis o charakterze eseju,
 - b) krótkie określenia – wybrane spośród zaproponowanych lub indywidualne.
- V. Określenie zagrożeń dla walorów:
 - a) wymienienie ich w punktach,
 - b) wskazanie zasięgu terenów (z)degradowanych.
- VI. Analiza czynników wpływających na percepcję atrakcyjności turystycznej danego obszaru:
 - a) środowiskowych,
 - b) społecznych, a w ich ramach – indywidualnych.

Etap I, badania percepcji atrakcyjności, jest niezbędny do poprawnej i gruntownej realizacji pozostałych. Większość autorów zajmuje się percepcją atrakcyjności tylko w aspektach II lub III, a niektórzy także (albo wyłącznie) w IV. Aspekt V ma charakter uzupełniający, ale należałoby go upowszechnić. Aspekt VI jest warunkiem pełnego badania naukowego.

W badaniach percepcji atrakcyjności Bagien Biebrzańskich uwzględniono wszystkie wyżej wymienione aspekty z wyjątkiem IIc (za dużo przedmiotów oceny, poza tym – dzięki zastosowanym metodom opracowania – i tak hierarchia została określona), IIIb i IVa.

2. PODSTAWOWE INFORMACJE O BADANIACH PERCEPCJI BAGIEN BIEBRZAŃSKICH

Badania dotyczyły obszaru Biebrzańskiego Parku Krajobrazowego (BPK: 45 268 ha) i jego strefy ochronnej (42 206 ha). Ich podmiotem byli ludzie związani z Bagnami Biebrzańskimi.

Przedmiot badań można zaś określić w dwojaki sposób:

- szeroko: jako relacje „człowiek – środowisko” (respondenci – badany obszar);
- wąsko: jako oceny, postawy i preferencje ludzi związanych z Bagnami Biebrzańskimi, dotyczące w jakikolwiek sposób turystyki na ich obszarze.

Celem pracy było poznanie percepcji Bagien Biebrzańskich jako obszaru turystycznego przez ludzi z nimi związanych oraz czynników wpływających na tę percepcję. Realizacja tak ogólnie określonego celu wiązała się z poznaniem¹:

- 1) percepcji zasobów turystycznych Bagien Biebrzańskich oraz jej czynników;
- 2) percepcji zagrożeń tych zasobów i jej czynników;
- 3) postaw wobec turystyki i ochrony na Bagnach Biebrzańskich i czynników tych postaw.

Spośród wielu metod i technik zastosowanych podczas prac terenowych zasadnicze znaczenie miał wywiad na podstawie kwestionariusza. Materiały zbierano od 20 VII 1990 do 20 I 1992 r., dobierając respondentów zarówno w sposób celowy, jak i losowy systematyczny.

Badaniami objęto 652 osoby. Wśród nich największy udział mieli Mieszkańcy² (55,7%), następnie turyści (30,1%), a o wiele mniejszy Naukowcy (9,0%) i Decydenci (5,2%). Zupełnie odwrotnie kształtują się wielkości prób dla każdej z badanych kategorii; dla Mieszkańców – 3,8%, Turystów – 1,7%, zaś dla Naukowców – 98,3% i Decydentów – 89,5% (kategorie te zostały przebadane niemal całościowo, oczywiście w stosunku do list ułożonych wg przyjętych zasad).

¹ W niniejszym artykule autorka przytacza wyniki badań dotyczące dwóch pierwszych punktów celu.

² Wielką literę na początku nazw kategorii społecznych zastosowano w celu podkreślenia znaczenia takiego podziału respondentów oraz ustawicznego przypominania, że wyniki dotyczą przebadanej próby, nie są zaś rozciągane na populację generalną.

Odpowiedzi respondentów i wypełnione przez nich mapki poddano klasyfikacji, kodowaniu i obróbce statystyczno-graficznej. Wyniki przedstawione są przede wszystkim w postaci udziałów procentowych wszystkich wariantów odpowiedzi respondentów wg ich kategorii społecznej; dodatkowo w przypadku Mieszkańców – w podziale na strefy osadniczo-krajobrazowe³. Wykorzystano jeszcze inne proste metody opracowania, tak, aby nie zagubić kształtu ocen i postaw respondentów.

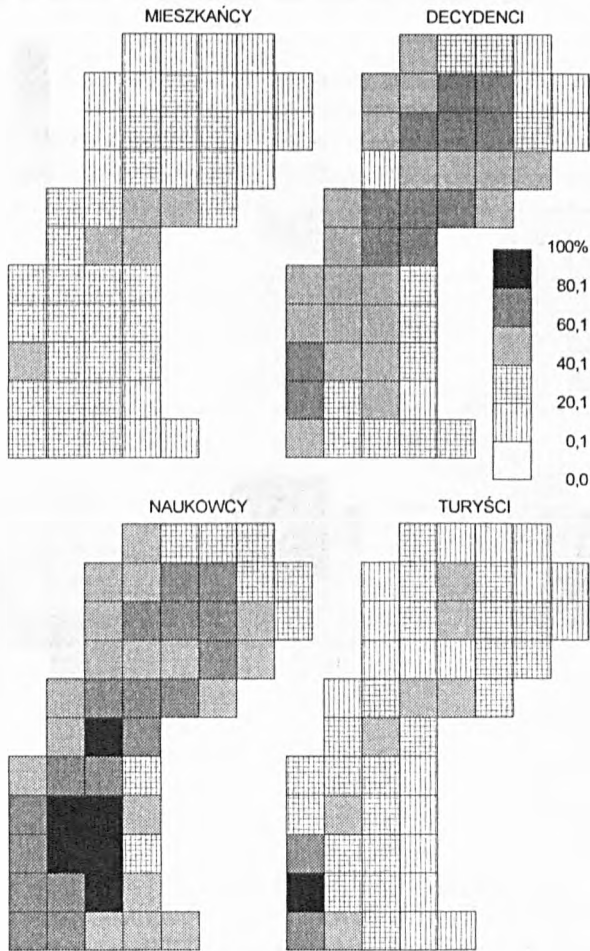
3. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA RESPONDENTÓW

Respondenci wszystkich kategorii byli scharakteryzowani pod względem takich cech, jak: płeć, wiek, wykształcenie, zawód, miejsce zamieszkania i stopień znajomości badanego obszaru. I tak, Mieszkańcy to osoby (mężczyźni – 60,6%) w średnim i młodym wieku (82,4%), z wykształceniem podstawowym i zasadniczym (74,6%), głównie rolnicy (59,8%), ale również leśnicy, pracownicy usług. Znali oni teren w stopniu dobrym (3,5), ale w zasięgu przede wszystkim okolic własnej strefy zamieszkania (rys. 1 i 2).

Decydentami byli na ogół mężczyźni (91,2%) w średnim wieku (64,7%), z wykształceniem wyższym (61,8%). Pochodzili oni z woj. białostockiego i łomżyńskiego, a badany obszar w szerokich jego granicach znali dobrze (3,9). Naukowcy to też głównie mężczyźni (81,4%) w średnim wieku (59,3), przede wszystkim przyrodnicy (78%), znający dobrze i najszerszej przedmiotowy obszar. Pochodzili oni z różnych placówek naukowych kraju, ale najliczniej z woj. białostockiego i warszawskiego (58%). Wśród Turystów przeważali ludzie (mężczyźni – 62,8%) w młodym (51%) i średnim (40,8%) wieku, z wykształceniem wyższym (46,9%) i średnim (39,9%), przedstawiciele wolnych zawodów, pracownicy usług i studenci. Pochodzili oni z Polski północno-wschodniej i województwa stołecznego (razem – 71%), a badany obszar znali w stopniu uprawniającym do wypowiedzi, ale najniższym na tle innych kategorii (3,0).

Określenie znajomości badanego obszaru przez respondentów podniesiono do rangi wstępnego etapu badań percepcji atrakcyjności turystycznej. Zasięg i stopień znajomości Bagien Biebrzańskich uznano za poszlakę obiektywności ocen. Wypełniane przez respondentów mapy (pamięciową i „zasięgową”) trak-

³ Dwie zasady wyodrębnienia stref wynikają ze środowiska fizycznogeograficznego. Uwzględniono tu położenie w stosunku do rzek, jezior i kompleksów leśnych oraz stopień przekształcenia środowiska przyrodniczego. Pozostałe trzy zasady wiążą się z elementami osadniczymi; założono więc, że: 1) są to strefy zasiedlone i generalnie tożsame ze strefą ochronną parku; 2) posiadają określone znaczenie pod względem atrakcyjności turystycznej oraz tradycji w przyjazdach turystów; 3) obszary tych stref należą do tych samych i sąsiadujących gmin oraz parafii.

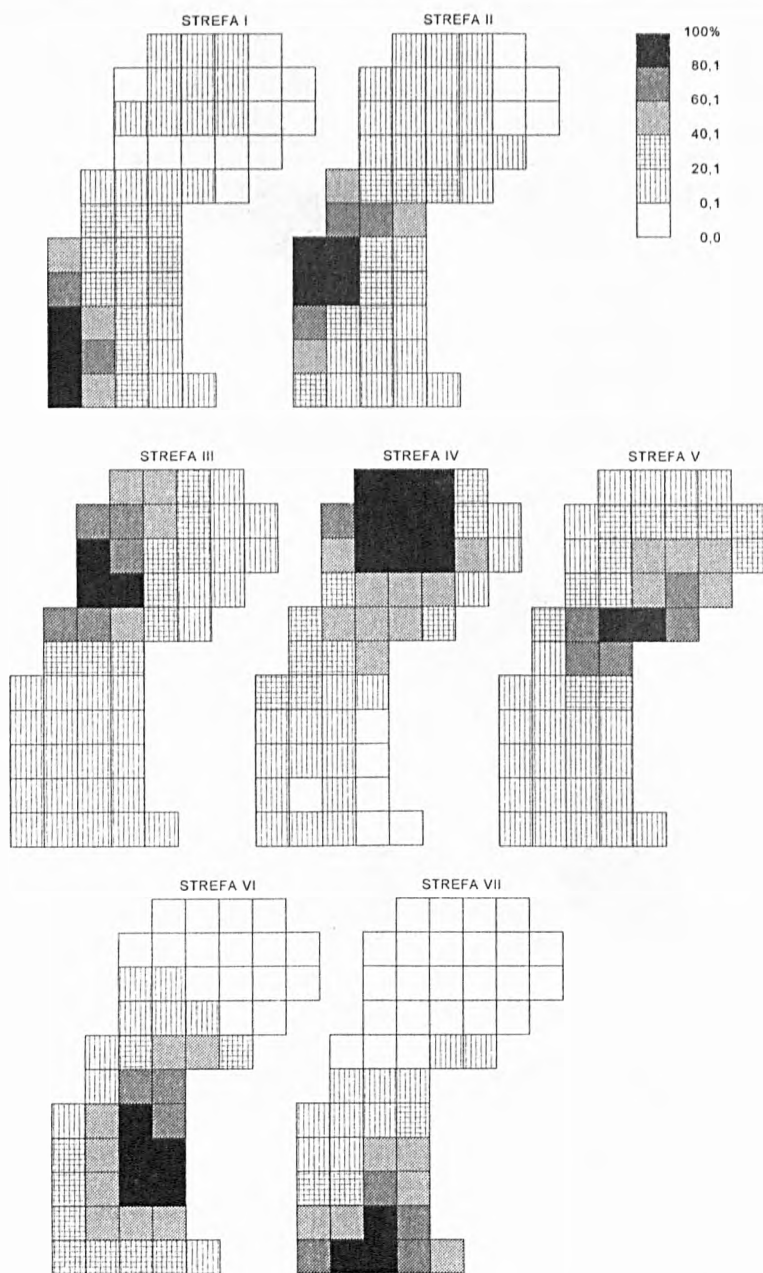

Rys. 1. Zasięg znajomości terenu wg kategorii respondentów (odsetek osób danej kategorii znający określony kwadrat)

Dessin 1. L'étendue de la connaissance du terrain selon la catégorie des correspondants (% des personnes de la catégorie donnée connaissant le carré défini)

towano jako wyraz ich kompetencji uprawniającej do wystawiania ocen. Jest to bardzo ważne, ponieważ człowiek może oceniać to, co zna.

Przy analizie mapek pamięciowych brano pod uwagę takie kryteria, jak: różnorodność zaznaczonych elementów, ich rodzaj i liczebność, zasięg odwzorowanego terenu w stosunku do całego badanego obszaru oraz rodzaj i natężenie odchyień mapy wyobraźniowej od topograficznej. W rezultacie uwzględnienia wymienionych kryteriów powstała klasyfikacja wykonanych mapek (tab. I).

Rys. 2. Zasięg znajomości terenu wg Mieszkańców siedmiu wydzielonych stref badanego obszaru (odsetek osób danej strefy znających określony kwadrat)

Dessin 2. L'étendue de la connaissance du terrain selon les habitants des zones particulières du terrain examiné (% des personnes venant de la zone donnée et connaissant le carré défini)

Tabela I

Informacje potrzebne do określenia stopnia znajomości badanego obszaru przez respondentów wraz z punktacją treści ich mapek

Les informations rendant possible la détermination de la connaissance du terrain examiné par les correspondants avec le pointillage du contenu de leurs cartes

Informacja	Rodzaje mapek	Liczba punktów
Treść mapki wyobrażeniowej	bardzo bogata treść całego badanego obszaru lub jego części (>60%) bez poważniejszych odchyień od mapy topograficznej	5
	schemat całości lub bogata treść 50% obszaru bez większych odchyień od mapy topograficznej	4
	schemat dużej części obszaru (40–60%) lub bogata treść małej części, z małymi odchyleniami od mapy topograficznej	3
	uboga treść małej części obszaru bez odchyień od mapy topograficznej	2
	uboga treść małej części obszaru z odchyleniami od mapy topograficznej	1
Zasięg znajomości badanego obszaru na podstawie mapki topograficznej	całość (90–100%) badanego obszaru	5
	większość (60–90%) badanego obszaru	4
	duży fragment lub kilka mniejszych (40–60%) badanego obszaru	3
	strefy wzdłuż cieków wodnych, dróg	2
	kilka stanowisk	1
jedno stanowisko	0	

Źródło: Badania własne.

Teren zaznaczony przez respondenta na mapce topograficznej sprowadzono do określonego układu ponumerowanych kwadratów. Po zakodowaniu zasięgów zaznaczonych przez wszystkich respondentów, obliczono liczbę i procent osób poszczególnych kategorii i stref, znajdujących każdy z 50 kwadratów. W wyniku tej procedury powstały mapki zasięgu znajomości terenu (rys. 1 i 2). Klasyfikację pozostałych informacji potrzebnych do określenia stopnia znajomości obszaru przez każdego respondenta przedstawia tab. II.

Tabela II

Informacje potrzebne do określenia stopnia znajomości badanego obszaru przez respondentów wraz z punktacją ich odpowiedzi

Les informations rendant possible le détermination de la connaissance du terrain examiné par les correspondants avec le pointillage de leurs réponses

Informacje	Rodzaje odpowiedzi	Liczba punktów
Własna deklaracja respondenta odnośnie do znajomości przez niego	znam go bardzo dobrze	3
	znam go dobrze	2

Tabela II (cd.)

badanego obszaru:	znam go słabo	1
	nie znam go wcale	0
Długość kontaktów z badanym obszarem:	ponad 20 lat	5
	10–20 lat	4
	5–10 lat	3
	2–5 lat	2
	0–2 lata	1
Wiedza o formie ochrony badanego obszaru:	BPK, rezerwat	3
	nadleśnictwo, straż łowiecka lub wodna	2
	coś jest	1
	nie wiem, nie ma	0
Wiedza o problemach i konfliktach na badanym obszarze:	bardzo dużo problemów, tzn. 10 i więcej	5
	dużo, tzn. 7–9	4
	kilka, tzn. 5–6	3
	parę, tzn. 3–4	2
	mało, tzn. 1–2	1
	brak odpowiedzi	0
Wiedza o zmianach, jakie zaszły na badanym obszarze:	bardzo dużo zmian, tzn. 10 i więcej	4
	dużo, tzn. 5–9	3
	parę, tzn. 3–4	2
	mało, tzn. 1–2	1
	brak odpowiedzi	0

Źródło: Badania własne.

4. ASPEKTY BADANIA PERCEPCJI ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ BAGIEN BIEBRZAŃSKICH

Przy wszystkich metodach waloryzacji dotykamy trudnego zagadnienia doboru elementów i cech środowiska (badanego obszaru), które stanowiłyby podstawę jego wartościowania. Chcąc połączyć ujęcie holistyczne z podziałem na komponenty, autorka zebrała cechy i elementy środowiska geograficznego oraz inne zjawiska, które pojedynczo, w zespołach, albo wszystkie razem mogą decydować o przyciąganiu człowieka do badanego obszaru lub o odpychaniu od niego, niezależnie od tego, czy on go użytkuje (Mieszkaniec, Turysta), zarządza nim (Decydent), czy prowadzi na nim badania naukowe (Naukowiec). Uwzględniono więc najbardziej ogólne przedmioty oceny: przyrodę, mozaikowość krajobrazu i krajobraz antropogeniczny, oraz bardziej szczegółowe: rzeźbę terenu, cechy wód powierzchniowych, szatę roślinną i jej cechy, świat zwierząt, czystość powietrza, klimat, zagospodarowanie obszaru oraz stosunek mieszkańców do turystów, informację o obszarze i status ochronny.

Wymienione przedmioty oceny są równocześnie czynnikami oceny, ponieważ oddziałują na osobę je percypującą, co jest właściwe dla relacji człowiek–środowisko.

Wśród nich najwyżżej ocenione zostały: przyroda – ogólnie, czystość powietrza, ptaki, szata roślinna i jej naturalność, inne zwierzęta oraz mozaikowość krajobrazu; decydują one o przyciąganiu do badanego obszaru przedstawicieli uwzględnionych kategorii społecznych. Pozbawione atrakcyjności, wg większości respondentów wszystkich kategorii, są elementy infrastruktury społecznej i technicznej, tworzące m.in. zagospodarowanie turystyczne (tab. III).

T a b e l a III

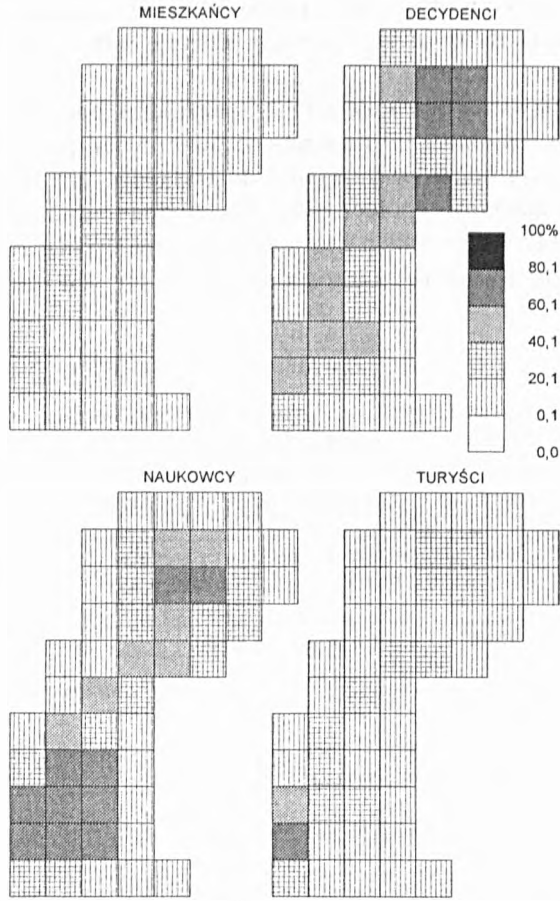
Cechy środowiskowe wg poziomu ich ocen i różnic między tymi ocenami wśród respondentów wszystkich kategorii
Les traits de milieu selon le niveau de leurs évaluations et les différences entre ces évaluations parmi les correspondants de toutes les catégories

Poziom ocen	Minimalna różnica ocen (od 0,2 do 0,4)	Średnia różnica ocen (od 0,5 do 0,7)	Maksymalna różnica ocen (od 0,8 do 1,1)
Najwyższy (od 1,2 do 2,0)	przyroda czystość powietrza naturalność roślinności szata roślinna inne zwierzęta mozaikowość krajobrazu	ptaki	–
Pośredni wyższy	charakter brzegów stosunek mieszkańców do turystów	rzeźba	ryby
Średni (od 0,1 do 1,1)	lesistość* krajobraz antropogeniczny charakter dna rzeki	klimat* głębokość rzeki owady	czystość wód rzeki*
Pośredni niższy	–	–	status ochronny
Najniższy (od –1,1 do 0,0)	Usługi dla ludności	dostępność k- munikacyjna baza noclegowa	informacja o obszarze baza żywieniowa

* Ocena określonej cechy odchyliła się wśród jednej kategorii respondentów powyżej lub poniżej danego poziomu ocen. Strefy pogranicza poziomów ocen zostały wydzielone zaś tylko dla tych cech, których średnie oceny należały w równej mierze do sąsiadujących poziomów.

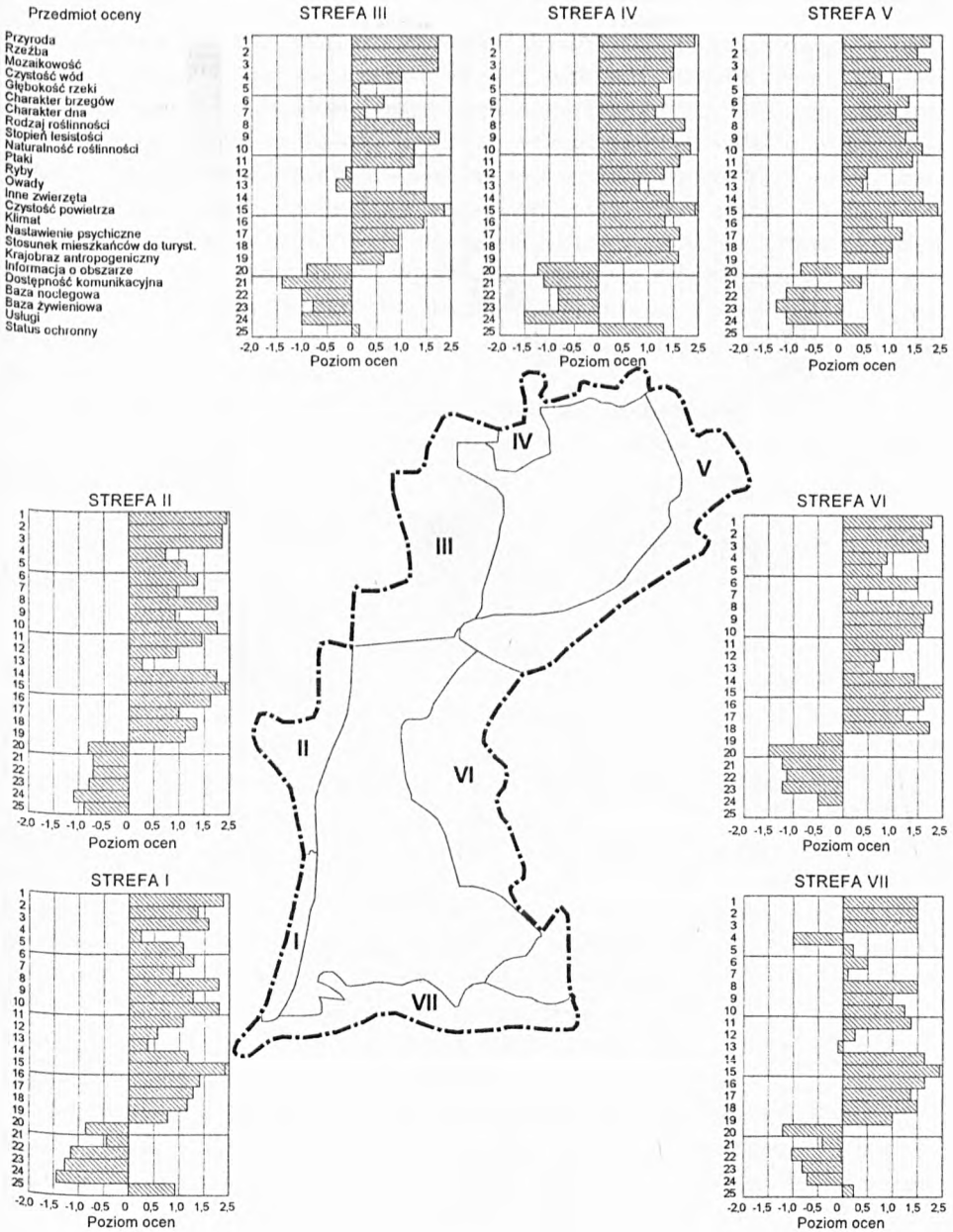
Ź r ó d ł o: Badania własne.

Równie ważne, jak wskazanie cech szczególnie atrakcyjnych na jakimś obszarze, jest przedstawienie rejonów najbardziej podobających się respondentom jako odzwierciedlenie oceny kompleksowej w ujęciu przestrzennym. Za naj-

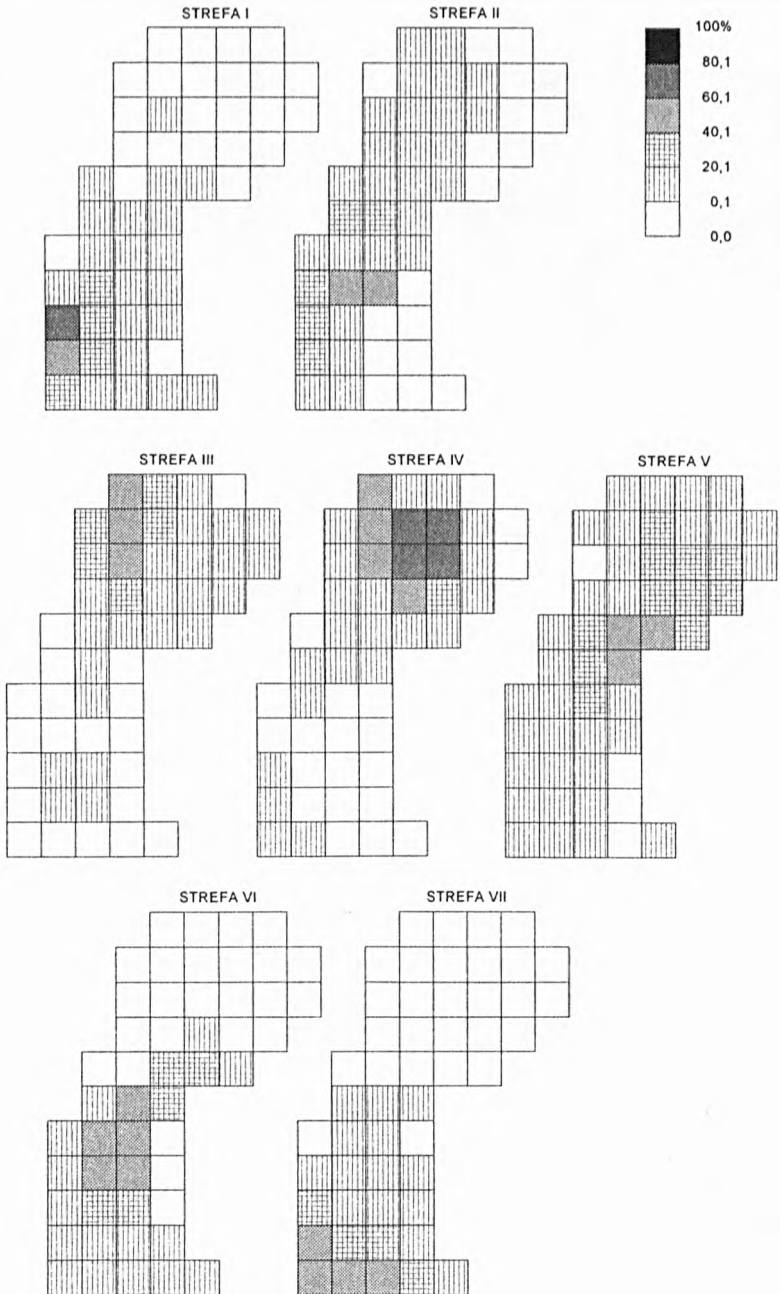
Rys. 3. Tereny najatrakcyjniejsze wg respondentów w poszczególnych kategoriach
 Dessin 3. Les plus attrayants terrains selon les correspondants des catégories particulières

atrakcyjniejsze uznano tereny przyrodne, strefy pogranicza lasu, wody, kontrastowych form rzeźby oraz rejony najcenniejsze przyrodniczo (rys. 3). Ocena zasobów turystycznych w układzie przestrzennym w pełni oddaje rzeczywiste zróżnicowanie ich atrakcyjności; najbardziej uwidacznia się to w przypadku kategorii Mieszkańców, których oceny i preferencje rozpatrywano w zależności od wyróżnionych stref osadniczo-krajobrazowych (rys. 4 i 5). Pokrywanie się waloryzacji percepcyjnej Bagien Biebrzańskich z jego waloryzacją konwencjonalną wynikać może z doboru do badań tylko tych osób, które znały je przynajmniej w dostatecznym stopniu, ale świadczy też o dużej ich wrażliwości środowiskowej.

Rys. 4. Oceny elementów i cech badanego obszaru wg Mieszkańców siedmiu stref

Dessin 4. Les évaluations des éléments et des traits du terrain examiné selon les habitants des 7 zones

Rys. 5. Tereny najatrakcyjniejsze wg Mieszkańców w siedmiu wydzielonych strefach
 Dessin 5. Les plus attrayants terrains selon les habitants des zones particulières

Krajobraz jest zewnętrznym wyrazem środowiska geograficznego, a jego walory widokowe są szczególnie istotnymi walorami turystycznymi. Celowe było więc uzyskanie ogólnej oceny estetycznej krajobrazu badanego obszaru. Autorka wybrała prostą metodę opisową, prosząc respondentów o wybór najwłaściwszych określeń krajobrazu Bagien Biebrzańskich spośród 18 zaproponowanych oraz o ewentualne podanie innych, własnych – nawiązujących do wielu subtelnych stanów psychicznych lub kategorii estetycznych. Zestaw określeń przygotowany w ten sposób, aby zostały uwzględnione wszystkie atrybuty⁴ i korespondujące z nimi aspekty krajobrazu⁵, wpływające, wg K. W o j c i e c h o w s k i g o (1986), na atrakcyjność wizualną. Kolejne atrybuty opisano następującymi określeniami:

- urozmaicenia – malowniczy, różnorodny, nieciekawy, monotony;
- komfortu i bezpieczeństwa – swojski, obcy, bezpieczny, groźny, tajemniczy;
- orientacji – łatwy, trudny;
- pobudzenia psychicznego – unikatowy, powszechny, emocjonujący, nużący, uspokajający;
- harmonii i kompozycji – ładny, brzydki.

Wspomniany autor wyraźnie zaznaczał, że synteza krajobrazu może powstać tylko na podstawie wielokrotnych obserwacji, rozłożonych w czasie, dokonywanych z różnych punktów i w odmiennych warunkach, tak aby zostały uwzględnione podstawowe aspekty zmienności krajobrazu, a więc pory roku i dnia oraz typy pogody. Respondenci w niniejszych badaniach spełniali powyższy warunek.

Należy podkreślić, że przy opisywaniu krajobrazu Bagien Biebrzańskich reprezentanci wszystkich kategorii preferowali określenia o pozytywnym zabarwieniu, a więc takie, jak: „ładny, unikatowy, swojski, różnorodny, malowniczy i uspokajający” (tab. IV). Stanowi on więc atrakcję samą w sobie. Warto dodać, że niektóre osoby wybierały określenia w pewnym sensie przeciwstawne, np. „malowniczy, monotony”, „swojski, bezpieczny, tajemniczy”, „emocjonujący, uspokajający”. Może to świadczyć o odmienności opisywanego krajobrazu w różnych jego fragmentach i porach roku, co sprawia, że oglądanie go wywołuje cały wachlarz wrażeń, wzruszeń i myśli.

Interesujące były określenia podawane przez respondentów spontanicznie; odzwierciedlają one korzystny wpływ tego krajobrazu na psychikę („ciekawy”, „kojący”) oraz podkreślają jego urodę („piękny”), naturalność („dziki”) i unikal-

⁴ Atrybuty krajobrazu – zespoły właściwości krajobrazu odbierane percepcyjnie jako jego cechy skojarzone z zakodowanymi w świadomości podstawowymi wzorcami warunkującymi korzystną pozytywną ocenę postrzeganego otoczenia, np. zespoły cech wywołujących odczucia bezpieczeństwa i komfortu, pobudzenia umysłowego i emocjonalnego, harmonii itd.

⁵ Aspekty krajobrazu – szczególne właściwości charakteryzujące krajobraz jako całość i wpływające na możliwość przypisania mu określonych atrybutów, np. malowniczość, swojskość, unikalność, tajemniczość itd.

Określenia krajobrazu wg poszczególnych kategorii respondentów i Mieszkańców
wyróżnionych stref (%)

La détermination du paysage selon les catégories particulières des correspondants
et des habitants des zones distinguées

Określenia	Kategoria, strefa										
	M	D	N	T	I	II	III	IV	V	VI	VII
Malowniczy	42,1	58,8	71,2	74,5	43,3	35,3	33,3	46,2	52,7	32,4	40,0
Różnorodny	70,2	52,9	50,8	63,3	76,1	75,0	63,3	65,4	63,4	85,3	64,4
Nieciekawy	1,9	0	1,7	3,1	1,5	1,5	0	0	4,3	0	2,2
Monotonny	7,2	17,6	10,2	8,2	0	7,4	26,7	0	6,5	11,8	6,7
Swojski	94,8	79,4	61,0	67,9	94,0	94,1	96,7	96,2	93,5	97,1	95,6
Obcy	3,6	11,8	6,8	8,7	1,5	8,8	3,3	0	4,3	2,9	0
Bezpieczny	81,3	38,2	35,6	50,5	85,1	76,5	73,3	80,8	76,3	85,3	95,6
Groźny	5,0	11,8	11,9	9,7	3,0	7,4	6,7	0	5,4	11,8	0
Tajemniczy	19,0	55,9	57,6	43,4	25,4	23,5	16,7	19,2	21,5	14,7	2,2
Łatwy	76,6	20,6	20,3	45,9	83,6	76,5	73,3	69,2	73,1	61,8	91,1
Trudny	31,4	79,4	61,0	46,4	20,9	30,9	33,3	34,6	32,3	55,9	24,4
Unikalny	65,8	94,1	93,2	80,1	59,7	66,2	43,3	61,5	75,3	73,5	66,7
Powszechny	30,0	2,9	5,1	9,2	26,9	36,8	43,3	38,5	24,7	20,6	28,9
Emocjonujący	22,6	52,9	49,2	42,9	22,4	13,2	16,7	23,1	26,9	26,5	28,9
Nużący	2,2	5,9	5,1	1,0	1,5	4,4	3,3	0	1,1	5,9	0
Uspokajający	73,6	50,0	47,5	64,8	68,7	73,5	66,7	76,9	77,4	70,6	77,8
Ładny	90,6	82,4	81,4	84,7	89,6	85,3	90,0	96,2	95,7	91,2	86,7
Brzydki	1,4	0	1,7	2,6	0	1,5	6,7	0	0	5,9	0
Ciekawy	10,5	5,9	1,7	4,1	13,4	7,6	16,7	7,7	8,6	5,9	15,6
Piękny	8,8	8,8	0	5,1	7,5	7,6	0	15,4	10,7	14,7	6,7
Dziki	3,0	0,3	0	3,6	1,5	7,6	0	0	0	11,8	2,2
Naturalny	1,4	0,3	1,7	2,6	1,5	2,9	0	0	2,2	0	0
Niepowtarzalny	0,3	1,1	0	2,6	0	0	0	0	1,1	0	0
Pierwotny	1,1	0,3	3,4	1,0	0	0	0	3,8	3,2	0	0
Polski	0,3	0	0	3,6	1,5	0	0	0	0	0	0
Kojący	0,8	0,3	1,7	0,5	0	1,5	0	0	0	0	4,4
Cichy	1,1	0	0	0,5	0	2,9	0	3,8	1,1	0	0
Codzienny	1,4	0	0	0	3,0	1,5	0	0	0	0	5,9
Dziewiczny	0,3	0,3	1,7	1,0	0	0	0	3,8	0	0	0

M – Mieszkańcy, D – Decydenci, N – Naukowcy, T – Turyści.

Źródło: Badania własne.

ność. Niektórzy wypowiadali je po chwili zastanowienia, ale większość osób natychmiast, tak jakby dawno już nazwała ten krajobraz w taki właśnie sposób. Uzyskane wyniki w zakresie statystyki zaproponowanych pojęć, różnorodności i wymowy określeń indywidualnych oraz pamięć autorki o tym, w jak uczuciowy sposób opowiadano o tym krajobrazie, świadczą o tym, że stanowi on atrakcję samą w sobie.

Podsumowując, należy także uwypuklić, że najpowszechniej określenia o zabarwieniu pozytywnym występowały w strefach IV, V i VI (najbardziej urozmaiconych), a o zabarwieniu negatywnym – w strefie III (najbardziej przekształconej). Jest to odbiciem zróżnicowania atrakcyjności poszczególnych stref badanego obszaru (rys. 4).

W związku z tym, że krajobraz jest zewnętrznym wyrazem środowiska, to stanowi on dla postrzegającego człowieka podstawę do diagnozy stanu tego środowiska. Autorkę interesowało, jak ona wygląda w odniesieniu do Doliny Biebrzy, czy ludzie z nią związani świadomi są istniejących zagrożeń jej zasobów oraz w jakim stopniu kojarzą turystykę jako jedno z zagrożeń. Najpowszechniej (do 66%) respondenci wymieniali jako zagrożenia: zaburzenia stosunków wodnych, zanieczyszczenie środowiska, kłusownictwo, niszczenie piękna krajobrazu, wyludnianie się obszaru, jego zaniedbanie infrastrukturalne oraz sukcesję roślinności (tab. V). Okazało się, że percepcja zagrożeń pokrywa się z wykazem zjawisk i procesów najgroźniejszych w skutkach dla tutejszego środowiska geograficznego, w tym dla walorów turystycznych.

Atrakcyjność jakiegoś obszaru bardzo obniżają wszelkie przejawy jego degradacji. Przedstawiona przez respondentów lokalizacja terenów zdegradowanych ujawnia ich faktyczny rozkład przestrzenny (rys. 6). Świadczy to o wpływie czynników środowiskowych na percepcję zagrożeń zasobów Bagien Biebrzańskich.

Studia geograficzne nad percepcją środowiska, podejmowane w celu poznania uwarunkowań rozwoju turystyki, sprowadzają się głównie do badań preferencji krajobrazowych oraz roli, jaką spełnia środowisko przyrodnicze przy wyborze miejsca i formy wypoczynku. Pewnym mankamentem tych badań jest skupianie się na samych preferencjach, pominięcie zaś analizy czynników indywidualnych i społecznych. Poza tym ograniczenie się tylko do stwierdzenia, że środowisko wpływa na percepcję jakiegoś obszaru, jest dużym uproszczeniem (podkreślał to m.in. K. W o j c i e c h o w s k i (1986). Ze względu na różnorodność środowiska warto zbadać, które jego komponenty lub ich cechy najbardziej przyciągają lub odpychają ludzi.

Do określenia wpływu na oceny czynników środowiskowych, społecznych i indywidualnych zastosowano: w pierwszym przypadku podobieństwo ocen, w drugim – ich zróżnicowanie, a w trzecim – silną korelację o jednakowym kierunku między wysokością ocen wybranych cech a wiekiem, wykształceniem i stopniem znajomości obszaru. Autorka uznała, że percepcja atrakcyjności tu-

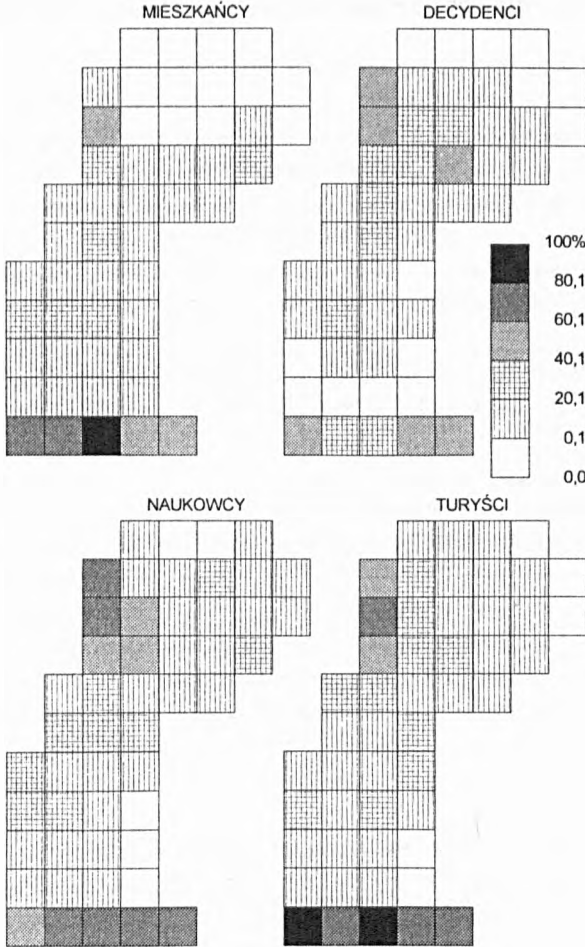
Problemy badanego obszaru wg respondentów (w odsetkach)
 Les porobèmes du terrain examiné selon les correspondants

Nr	Rodzaj problemu	Kategoria				Strefa						
		M	D	N	T	I	II	III	IV	V	VI	VII
1.	Zaburzenia stosunków wodnych	47,1	47,1	66,1	31,1	26,9	48,5	73,3	57,7	54,8	26,5	51,1
2.	Zanieczyszczenie środowiska	42,7	38,2	28,8	50,5	28,4	44,1	23,3	30,8	59,1	35,3	53,3
3.	Sukcesja roślinności	38,8	35,3	45,8	18,4	28,4	48,6	10,0	19,2	44,1	76,5	31,1
4.	Wypalanie traw	34,4	23,5	8,5	8,2	10,4	29,4	16,7	23,1	60,2	50,0	31,1
5.	Kłusownictwo	37,5	47,1	33,9	37,2	25,4	48,5	23,3	46,2	47,3	41,2	20,0
6.	Nadużycia w łowiectwie	13,2	8,8	22,0	12,2	4,5	4,4	26,7	38,5	14,0	20,6	8,9
7.	Nieprawidłowa gospodarka leśna	16,0	8,8	23,7	6,6	1,5	7,4	23,3	34,6	12,9	47,1	17,8
8.	Eksploatacja torfu i ziół	8,8	0	5,1	0,5	0	23,5	16,7	0	4,3	5,9	11,1
9.	Niszczenie piękna krajobrazu	26,4	35,3	55,9	32,1	11,9	19,1	3,3	11,5	37,6	38,2	51,1
10.	Spadek liczby dzikich zwierząt	25,1	11,8	15,3	23,0	14,9	30,9	23,3	15,4	24,7	38,2	28,9
11.	Intensyfikacja gospodarki	6,9	23,5	50,8	13,8	1,5	10,3	0	15,4	10,8	5,9	2,2
12.	Brak świadomości ekologicznej miejscowych	16,3	23,5	11,9	12,8	4,5	16,2	23,3	15,4	18,3	17,6	24,4
13.	Konflikty interesów użytkowników	14,9	44,1	69,5	14,3	7,5	13,2	0	19,1	3,3	11,5	13,3
14.	Brak planu ochrony	17,4	47,1	78,0	20,9	0	13,2	6,7	26,9	31,2	38,2	6,7
15.	Opieszalność służb ochrony środowiska	12,1	14,7	35,6	18,9	1,5	8,8	10,0	42,3	18,3	17,6	0
16.	Wandalizm turystów, brak kultury	12,1	14,7	11,9	20,4	9,0	2,9	20,0	15,4	17,2	20,6	6,7
17.	Brak zagospodarowania turystycznego	16,3	14,7	15,3	12,8	13,4	7,4	0	26,9	23,7	20,6	20,0
18.	Niekontrolowany napływ turystów	8,8	32,4	39,0	18,9	7,5	1,5	6,7	19,2	10,8	20,6	4,4
19.	Ruch motorowy na Biebrzy	5,2	14,7	22,0	11,7	0	4,4	0	0	15,1	5,9	0
20.	Zaniedbania infrastrukturalne	60,1	35,3	23,7	29,6	53,7	64,7	73,3	76,9	52,7	55,9	62,2
21.	Wyludnianie się obszaru	49,3	44,1	35,6	16,3	53,7	50,0	63,3	46,2	36,6	52,9	57,8
22.	Szkody zwierzęce w uprawach	23,4	5,9	0	2,6	23,9	8,8	66,7	34,6	21,5	26,5	11,1
23.	Inne	37,2	64,7	71,2	33,7	23,9	35,3	36,7	15,4	33,3	67,6	57,8
24.	Nie wiem	0,6	0	3,4	4,1	0	2,9	0	0	0	0	0
25.	Nie dostrzegam, nie ma	0,6	2,9	0	5,6	1,5	1,5	0	0	0	0	0

Szare wyróżnienia pól oznaczają problemy dostrzegane przez ponad jedną trzecią respondentów.

Źródło: Badania własne.

rystycznej Bagien Biebrzańskich zależy głównie od czynników środowiskowych, o czym świadczy jednorodne ocenienie 50% uwzględnionych cech (tab. III) przez wszystkie kategorie respondentów. Oznacza to, że są one na tyle atrakcyjne lub pozbawione atrakcyjności (np. usługi dla ludności), że nie ma znaczenia przez kogo (w sensie społecznym) są oceniane. Wykazano w ten sposób, że przyczyny takich a nie innych ocen tychże cech tkwią w nich samych (w ich kształcie i charakterze); to one są ich czynnikami sprawczymi.

Rys. 6. Tereny zdegradowane wg respondentów poszczególnych kategorii

Dessin 6. Les terrains dégradés selon les correspondants des catégories particulières

W celu dopełnienia analizy czynników środowiskowych wzięto pod uwagę wyniki dotyczące wpływu miejsca zamieszkania w obrębie badanego obszaru na ocenę jego atrakcyjności (jest to jeden z czynników indywidualnych, który ma wyraźny charakter przestrzenny). Na podstawie analizy ocen wystawianych poszczególnym cechom przez Mieszkańców wyróżnionych stref (tab. VI), uznać można, że te z nich, które zostały ocenione najbardziej jednorodnie, są najmniej zróżnicowane w obrębie badanego obszaru. Należą do nich na najwyższym poziomie ocen: czystość powietrza, przyroda – ogólnie i mozaikowość krajobrazu. Bez wątplenia te elementy i cechy obszaru są tutaj najmniej zróżnicowane (przyroda głównie dlatego, że jest najbardziej ogólnym przedmiotem oceny).

T a b e l a VI

Cechy środowiskowe wg poziomu ich ocen i różnic między tymi ocenami wśród Mieszkańców poszczególnych stref

Dessin 6. Les traits de milieu selon leurs évaluations et les différences entre ces évaluations parmi les habitants des zones particulières

Poziom ocen	Minimalna różnica ocen (od 0,2 do 0,7)		Średnia różnica ocen (od 0,8 do 1,5)		Maksymalna różnica ocen (od 1,6 do 2,4)
	od 0,2 do 0,4	od 0,5 do 0,7	od 0,8 do 1,1	od 1,2 do 1,5	
Najwyższy (od 1,2 do 2,0)	czystość powietrza przyroda mozaikowość krajobrazu	szata roślinna naturalność roślinności rzeźba inne zwierzęta klimat ptaki	lesistość	–	–
Pośredni	–	–	stosunek mieszkańców do turystów charakter brzegów	–	–
Średni (od 0,1 do 1,1)	–	–	głębokość rzeki charakter dna	ryby owady	krajobraz antropogeniczny czystość wód status ochrony
Najniższy (od –1,5 do 0,0)	–	informacja o obszarze baza noclegowa baza żywienia	dostępność komunikacyjna usługi	–	

* Ocena określonej cechy odchylała się wśród Mieszkańców jednej strefy powyżej lub poniżej danego poziomu ocen. Strefy pogranicza poziomów ocen zostały wydzielone zaś tylko dla tych cech, których średnie oceny należały w równej mierze do sąsiadujących poziomów.

Ź r ó d ł o: Badania własne.

Cechy wymienione w kolejnych kolumnach tab. VI są zróżnicowane w coraz silniejszym stopniu. Dotyczy to:

- szaty roślinnej i jej naturalności, która w strefie III jest najuboższa i najbardziej przekształcona, a w strefach VI i IV oraz w ich sąsiedztwie odznacza się największą różnorodnością, głównie w związku z dominacją zbiorowisk naturalnych i seminaturalnych (rys. 4);

- rzeźby terenu – najbardziej jest ona urozmaicona w strefach I i V, wzdłuż których przebiegają krawędzie wysoczyzn umożliwiające oglądanie rozległych widoków na bagienne dno Doliny Biebrzy, a najmniej zróżnicowana – w strefach III i VI, gdzie niewielka falistość terenu jest maskowana przez duże kompleksy leśne;

- klimatu, który jest zróżnicowany na badanym obszarze w związku z jego dużą rozciągłością południkową; zasadnicze znaczenie ma występowanie wielu mikroklimatów;

- lesistości, bardzo różnej w takich strefach, jak I – minimalna i VI – maksymalna;

- ryb i czystości wód: najwięcej ryb i najczystsza woda występują w Biebrzy na wysokości strefy II oraz w Jegrzni i jeziorze Dręstwo (strefa IV), a najgorsze wody ma rzeka Elk i kanały (strefa III) oraz uregulowana Narew (strefa VII);

- dostępności komunikacyjnej, która jest najlepsza w strefach I i V, najslabsza – w strefach III i IV, gdzie wiele wsi nie ma przystanku PKS.

Poznanie atrakcyjności badanego obszaru poprzez jej percepcję posiada kolejną zaletę – odzwierciedla istniejące zróżnicowanie środowiska geograficznego. Jest to dowód poprawności przyjętej metody. Świadczy też o tym, że ludzie mają dosyć czułą skalę wartościowania swego środowiska, pod warunkiem, że oceniają obszar dobrze im znany.

Percepcja atrakcyjności turystycznej Bagien Biebrzańskich zależy również:

- od czynników społecznych, ponieważ 50% badanych cech obszaru zostało ocenione różnie przez cztery kategorie respondentów; ta odmienność ocen ma każdorazowo swoje uzasadnienie, odzwierciedlające delikatną kwestię – co dla kogo jest ważne (tab. III); wskazano tu na przejawy tego, że kategoria społeczna ogniskuje w sobie wiele cech indywidualnych, głównie wykształcenie i deformację zawodową;

- od czynników indywidualnych, przede wszystkim od miejsca zamieszkania w obrębie badanego obszaru, a także od stopnia znajomości badanego obszaru, wieku i wykształcenia, ponieważ wystąpiła między nimi a wysokością ocen 13 wybranych cech obszaru – maksymalna korelacja ($r_s \pm 0,7$) o jednokierunkowym kierunku dla wszystkich uwzględnionych kategorii respondentów (tab. VII).

Na podstawie doświadczenia z analizy wpływu poszczególnych grup czynników na percepcję atrakcyjności badanego obszaru autorka sugeruje, by w badaniach percepcyjnych:

Układ kierunków korelacji między czynnikami indywidualnymi a ocenami wybranych cech środowiskowych badanego obszaru
 La disposition des sens de corrélation entre les facteurs individuels et les évaluations des traits de milieu choisis du terrain examiné

Układ kierunków korelacji	Wiek		Wykształcenie ^a		Stopień znajomości obszaru		
I.1. Zgodność bez względu na siłę korelacji	a) 4 kat.	–		mozaikowość krajobrazu szata roślinna naturalność roślinności czystość powietrza status ochronny	– – + – +	przyroda mozaikowość krajobrazu	+ +
	b) 3 kat.	naturalność roślinności ptaki owady stosunek M do T dostępność komunikacyjna baza noclegowa status ochronny	–T –D +N +D +N –M –M	–		czystość wód naturalność roślinności ryby dostępność komunikacyjna baza noclegowa status ochronny czystość powietrza	+T +T +T +D –M +D +T
I.2. Zgodność wyrażona $rs \geq \pm 0,7$	a) 4 kat.	czystość wód	–	ptaki ryby	+ +	–	
	b) 3 kat.	mozaikowość krajobrazu czystość powietrza	+N +M*	–		szata roślinna ptaki owady	+N* +T +M*
II.1. Odmiennosc bez względu na siłę korelacji		przyroda szata roślinna ryby	–M,N;+D,T –M,N;+D,T –M,T;+D,N	przyroda owady baza noclegowa	+M,–T –M,+T –M,+T	stosunek M do T	–M,T; +D,N
II.2. Odmiennosc wyrażona $rs \geq \pm 0,7$		–		czystość wód stosunek M do T dostępność komunikacyjna	–M,+T –M,+T +M,–T	–	

^a – przy badaniu wpływu wykształcenia na oceny uwzględniono tylko dwie kategorie (Mieszkańców i Turystów).

MDNT – symbole kategorii posiadającej odmienny od pozostałych kierunek korelacji.

–, + – kierunek korelacji.

M*, N* – $rs < \pm 0,7$.

Ź r ó d ł o: Badania własne.

- 1) szczególnie dokładnie rozpatrywano wpływ miejsca zamieszkania, niezależnie od skali przedmiotowego obszaru (miasto, rejon, region, kraj);
- 2) uwzględniano stopień znajomości obszaru jako cechę indywidualną, która jest jednym z głównych czynników wpływających na percepcję środowiska; zaleca się przy tym podział na trzy stopnie znajomości: bardzo dobry, średni i słaby;
- 3) rozważano wpływ czynników indywidualnych oddzielnie dla każdej z wziętych pod uwagę grup społecznych.

5. ZAKOŃCZENIE

Zgodnie z tym, że celem badań percepcyjnych jest uzupełnienie, a nie zastąpienie badań tradycyjnych, należy podkreślić, że zdobyta wiedza o ocenach, postawach, preferencjach w stosunku do Bagien Biebrzańskich poszerza w dużym stopniu wiedzę o nich samych. Poznanie percepcji zasobów turystycznych i ich zagrożeń oraz czynników tej percepcji, pozwala trafniej przewidywać zachowania ludzi związanych z danym obszarem. Przeanalizowanie punktów zbieżności i rozbieżności ocen i postaw przedstawicieli różnych kategorii społecznych może rzucić światło na szereg spraw nieuchwytnych przy badaniu tradycyjnym. Rzeczywistość jest bowiem tak skomplikowana, że do zbadania jej różnych aspektów potrzeba wielu podejść i metod. Szczególnie ważne jest doskonalenie metod waloryzacji środowiska, z czym wiąże się np. określenie kryteriów atrakcyjności, ocena niemierzalnych cech środowiska. Dziś już nie ma wątpliwości co do konieczności podejmowania badań percepcyjnych przez geografów turystyki. Warto jednak byłoby uwzględnić pewne postulaty odnośnie takich badań wynikające z doświadczeń autorki.

Pierwszym warunkiem porównywalności wyników badań percepcyjnych jest samodzielne zdefiniowanie lub przytoczenie zapożyczonych definicji podstawowych pojęć. Następna istotna sprawa to dążenie do reprezentatywności próby poprzez losowy dobór respondentów albo założenie o przebadaniu znaczącej liczby osób dobranych celowo. Ten drugi sposób jest właściwy, szczególnie dla tych geografów, którzy mają na celu poznanie percepcji określonego obszaru. Im jest on mniejszy, tym ważniejsze staje się uwzględnienie jego znajomości przez respondentów, w myśl zasady, że można oceniać tylko to, co się zna. Kolejna decyzja wiąże się z wyborem metody badań terenowych; za najefektywniejszą z nich autorka uważa wywiad w połączeniu z mapami: pamięciową i topograficzną, służącą do dokładnego określenia zasięgu znajomości terenu oraz preferencji o charakterze przestrzennym.

Kwestionariusz wywiadu powinien zawierać jak najwięcej pytań otwartych, ponieważ odpowiedzi na nie dają szansę poznania prawdziwych poglądów respondentów. Należy pamiętać o tym, że inaczej pytamy o wiedzę (najwygodniej-

sze są tu pytania zamknięte), a inaczej o opinie, preferencje i postawy (warianty odpowiedzi na pytania zamknięte są wówczas sugestiami, podpowiedziami). Jeśli w badaniach stosuje się skalę ocen, to najlepsza jest pięciostopniowa. Natomiast liczba elementów zadanych respondentom do porangowania nie powinna przekraczać dziesięciu (inaczej dochodzi do ich przypadkowego uszeregowania).

Przy opracowaniu materiałów z wywiadów najlepiej zastosować jak najprostsze metody, aby nie zagubić kształtu ocen i postaw respondentów w stosunku do przedmiotu badań. W badaniach percepcyjnych ważne jest dążenie do kompleksowego i wieloaspektowego ujmowania zagadnień w celu wewnętrznej kontroli spójności wyników badań. Wyniki poszczególnych sposobów ujęcia przedstawionej powyżej problematyki wzajemnie uzupełniały się i potwierdzały, a uwzględnione kategorie społeczne okazały się dla siebie grupami kontrolnymi. Spójność wyników badań i reprezentatywność próby upoważniają do uogólnień. S. Liszewski (1993) zwrócił uwagę na to, że „niebezpieczeństwa czyhające na badacza podejmującego studia nad percepcją przestrzeni kryją się zarówno w warstwie metodycznej badań, jak i, a może przede wszystkim, w interpretacji wyników i ich uogólnieniach”.

PIŚMIENNICTWO

- Bartkowski T., 1971, *O metodyce oceny środowiska geograficznego*, „Przegląd Geograficzny”, t. 43, z. 3.
- Bartkowski T., 1976, *Ochrona zasobów przyrody i zagospodarowanie środowiska geograficznego*, PWN, Poznań.
- Kostrowicki A. S., 1970, *Zastosowanie metod geobotanicznych w ocenie przydatności terenu dla potrzeb rekreacji i wypoczynku*, „Przegląd Geograficzny”, t. 42, z. 4.
- Liszewski S., 1993, recenzja: Rykiel Z., 1991, *Polskie wyobrażenia Hiszpanii*, „Dokumentacja Geograficzna”, z. 3-4; Turyzm, t. 3, z. 2.
- Pisarska B., 1995, *Percepcja Bagien Biebrzańskich jako obszaru turystycznego*, praca doktorska, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych UW, Warszawa.
- Rogalewscy B., O., 1965, *Walory turystyczne Polski*, PTE, Wrocław.
- Taylor Z., 1984, *Dwa podejścia w kierunku behawioralnym współczesnej geografii społeczno-ekonomicznej*, „Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej”, z. 3-4.
- Warszyńska J., 1974, *Ocena zasobów środowiska naturalnego dla potrzeb turystyki (na przykładzie woj. krakowskiego)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, z. 350.
- Warszyńska J., Jackowski A., 1979, *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa.
- Wojciechowski K. H., 1986, *Problemy percepcji i oceny estetycznej krajobrazu*, Rozprawy habilitacyjne Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi, UMCS, t. 28.

Dr Barbara Pisarska
Zakład Geografii Społecznej i Ekonomicznej
Uniwersytet Warszawski
ul. Krakowskie Przedmieście 30
00-927 Warszawa

Wpłynęło:
10 października 1996 r.

RÉSUMÉ

Un complètement mutuel de la teneur des notions: attraction, valeur et perception du milieu est selon l'auteur un des arguments parlant en faveur des recherches perceptives dans le domaine de la valorisation touristique. En examinant la perception de l'attraction d'un terrain, on peut prendre en considération les étapes et les aspects suivants:

- 1) la détermination du degré de la connaissance du terrain (échelle de 3 degrés):
 - a) l'exploitation de la carte figurative,
 - b) l'indication sur la carte de l'étendue du terrain connu au correspondant,
 - c) la vérification du savoir sur ce terrain (p.ex. ses problèmes, ses changements),
 - d) l'information sur la durée des contacts du correspondant avec le terrain;
- 2) l'évaluation en chiffres dans la disposition générique:
 - a) l'évaluation des ensembles de traits (échelle de 5 degrés: de -2 à +2),
 - b) l'évaluation des traits particuliers (échelle analogue),
 - c) l'hierarchie des traits (au maximum jusqu'à 10 positions);
- 3) l'évaluation complexe dans la disposition spatiale:
 - a) l'indication sur la carte des plus attrayants terrains,
 - b) la division du terrain selon le degré de l'attraction (3 degrés);
- 4) l'évaluation descriptive du paysage du terrain donné:
 - a) la description ayant le caractère d'un essai,
 - b) les courtes définitions choisies d'entre les définitions proposées ou individuelles;
- 5) la détermination des menaces suspendues sur les valeurs:
 - a) leur énumération en points,
 - b) l'indication de l'étendue des terrains dégradés;
- 6) l'analyse des facteurs influençant la perception de l'attraction touristique du terrain donné:
 - a) de milieu,
 - b) sociaux, y compris ceux individuels.

Dans les recherches sur la perception de l'attraction des Marécages de Biebrza, on a pris en considération tous ces aspects à l'exception de 2c, 3b, 4a. Les recherches ont eu le caractère complexe. On étudiait les évaluations portées par les représentants des catégories sociales différentes, en ayant égard aux traits nombreux du terrain avec lequel ils étaient liés. Parmi les 652 personnes qui ont répondu aux questions, les habitants constituaient 55,7%, les touristes 30,1%, les savants 9,0% et les représentants des autorités 5,2%. La connaissance du terrain examiné était très fortement accentuée. Les cartes complétées (figurative et d'étendue) étaient traitées comme preuve de leur compétence de mettre une note.

On a présenté 25 traits aux correspondants. Ces traits pouvaient les attirer vers le terrain examiné, ou bien les repousser loin de lui. Le plus hautement étaient évalués: la nature (d'une façon générale), la pureté de l'air, les oiseaux, le tapis végétal et son naturel, d'autres animaux et le caractère mosaïqué du paysage. Selon plusieurs correspondants de toutes les catégories, tous les éléments de l'aménagement touristique sont privés d'attraction.

L'évaluation des réserves touristiques dans la disposition spatiale pleinement reflète la différenciation réelle de leur attraction. On estime comme les plus attrayantes les zones limitrophes de bois et d'eaux, les formes contrastées de la sculpture et les régions richement dotées par la nature. C'est le mieux visible dans les énonciations des habitants, dont les préférences étaient examinées suivant les zones distinguées de colonisation et de paysage.

En décrivant le paysage des Marécages de Biebrza plus de 50% des correspondants de toutes les catégories choisissaient les déterminations à coloration positive. Parmi les habitants elles étaient les plus nombreuses dans les zones IV, V, VI (les plus variées); celles à coloration négative concernaient la zone III (la plus transformée). En raison de la spécificité du terrain examiné, il fallait voir si les gens qui y vivaient se rendaient compte de menaces suspendues sur ses réserves. 66% des habitants énuméraient les troubles dans les relations des eaux, la pollution du milieu, le

braconnage, la destruction de la beauté du paysage, le dépeuplement et la négligence infra-structurale du terrain. La localisation des terrains dégradés présentée par les correspondants a fait connaître leur réelle disposition spatiale.

Pour définir l'influence des facteurs de milieu, sociaux et individuels sur les évaluations, on a appliqué au premier cas la ressemblance des estimations, au deuxième-leur différenciation, au troisième – la forte corrélation au sens analogue entre: le montant des évaluations des traits choisis, l'âge, l'instruction et le degré de la connaissance du terrain. On a constaté que la perception de l'attraction touristique des Marécages de Biebrza dépend principalement des facteurs de milieu.

En même temps, on a démontré l'influence des facteurs individuels (avant tout du lieu d'habitation dans les limites du terrain examiné et du degré de la connaissance de ce terrain) et de la catégorie sociale (elle concentre plusieurs traits individuels, p.ex., l'instruction et la déformation professionnelle).

Vu le manque de méthode d'évaluer l'attraction du milieu exempte de subjectivité du chercheur, celle perçue par les gens liés au terrain choisi est digne de propagation. Cependant son succès est conditionné par la façon de se mettre au travail qui doit avoir égard aux nombreux aspects et la complexité du problème. L'assemblage des matériaux entraîne la nécessité d'appliquer les méthodes exigeant beaucoup de temps et de travail (interviews, cartes figuratives et autres, y compris d'étendue).

Traduit par Lucjan Kowalski

SUMMARY

The complementary character of the notions 'attractiveness', 'advantage' and 'perception of environment' is, according to the author, one of the main arguments for carrying out perception examination of tourist valorization. When examining the perception of the attractiveness of an area, it is possible to enumerate the following stages and aspects:

- 1) defining the degree of the knowledge of the area (a 3-degree scale):
 - a) using a notional map,
 - b) marking on the map the area familiar to the respondent,
 - c) testing the knowledge of the area (its problems, changes),
 - d) information about the time of the respondent's contact with the area;
- 2) evaluation according to type classification:
 - a) evaluation of sets of characteristics (on a 5-degree scale from -2 to +2),
 - b) evaluation of individual characteristics (scale like above),
 - c) hierarchy of characteristics (10 positions maximum);
- 3) complex evaluation according to spatial arrangement:
 - a) marking the most attractive areas on the map,
 - b) dividing the area according to attractiveness (3 degrees);
- 4) descriptive evaluation of landscape in a given area:
 - a) an essay type description,
 - b) short definitions – selected from those suggested or individual ones;
- 5) defining the risks for the benefits:
 - a) enumerating them,
 - b) pointing the degraded areas;
- 6) analysis of the factors affecting the perception of the tourist attractiveness of a given area:
 - a) environmental factors,
 - b) social (including individual) factors.

In examining the perception of attractiveness of Bagna Biebrzańskie all the above aspects were taken under consideration, except 2c, 3b and 4a. The research was of complex character; evaluation by representatives of various social categories was considered in reference to numerous characteristics of the area they were associated with. Out of 652 persons who answered the questions, the inhabitants constituted 55,7%, tourists – 30,1%, scientists – 9,0% and decision-takers – 5,2%. The importance of the knowledge of the region under study was stressed. The maps filled in by the respondents (the notional and the distribution ones) were seen as indicators of their competence in evaluation.

The respondents were presented with 25 characteristics which might have determined whether they were attracted to or driven away from the area under study. The characteristics which were evaluated the highest were: nature – in general, air purity, birds, vegetation and its naturalness, other animals and the mosaic character of the landscape. According to the majority of respondents of all categories, the unattractive elements are those constituting tourist management.

The evaluation of tourist resources in spatial arrangement fully reflects the real diversity in their attractiveness. The most attractive areas were considered the border zones of forests, waters, contrastive forms of the land's sculpture, as well as the regions which are most precious from the natural point of view. This opinion is most visible among the category of inhabitants, whose preferences were considered depending on the isolated settlement and landscape zones.

When describing the landscape of Bagna Biebrzańskie over 50% of the respondents of all categories chose positive notions and definitions. Among the inhabitants they were most popular in zones IV, V and VI (most varied), while the negative descriptions referred to zone III (most transformed).

Because of the special character of the area under study it was necessary to see whether the people associated with it are aware of the dangers to its resources. The dangers mentioned most frequently (up to 66%) were: water systems disorders, environmental pollution, poaching, destroying the beauty of the landscape, depopulation of the area, its infrastructural neglect. The localization of the degraded areas presented by the respondents showed its factual spatial distribution.

The following were used to define the importance of environmental, social and individual factors on the evaluation: in the first case similarity of evaluation, in the second case – its diversity, in the third – a strong correlation of one direction between the evaluation of selected characteristics and the age, education and degree of the knowledge of the area. It was found that the perception of the tourist attractiveness of Bagna Biebrzańskie depends mainly on the environmental factors.

At the same time the author showed the influence of individual factors (mainly the place of residence within the area under study and the degree of the knowledge of it) and the social category (it focuses numerous individual characteristics, for example education and occupational deformation).

As it is not possible for a researcher to evaluate the attractiveness of environment quite objectively, defining it through the perception by the people associated with a given area is worth recommending. The success here, however, depends on complex approach, considering many aspects and employing work-consuming methods of data collection (interview, notional and distribution maps).